Олійник М.І.,
аспірант кафедри політики у сфері боротьби зі злочинністю
та кримінального права навчально-наукового Юридичного інституту
Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

ДИРЕКТИВА (ЄС) 2024/1203: ОРІЄНТИРИ СУЧАСНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ

Прийняття Директиви Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2024/1203 від 11.04.2024 р. про захист довкілля за допомогою кримінального права (надалі по тексту – Директива) було обумовлено зростанням кількості кримінальних правопорушень проти довкілля та їхнього впливу, транскордонним рівнем прояву наслідків, а також існуючими загрозами для довкілля, що потребувало, відповідно, належного й ефективного реагування, у тому числі – і у рамках міжнародної співпраці. Загальними передумовами криміналізації та орієнтирами сучасної кримінально-правової політики охорони довкілля Директива визначає:

– наявний кількісний або якісний пороговий показник, за досягненням якого таке діяння вважатимуть кримінальним правопорушенням. Якісними ознаками слід вважати спричинення смерті чи серйозної шкоди для здоров'я людини (фізичної, а не психічному здоров'ю. – *М. О.*) або істотної шкоди складовим довкілля (якості повітря, води чи ґрунту або екосистемі, тваринам чи рослинам). Причому згаданий якісний пороговий показник, для максимально можливої охорони довкілля, пропонується розуміти у широкому сенсі, зокрема, як істотну шкоду фауні й флорі, послугам, що надають з використанням природних ресурсів та екосистем, а також екосистемним функціям. У окремих випадках наявність кримінального правопорушення Директива пропонує пов'язувати не з фактично насталими наслідками (реальною шкодою), але і ситуаціями створення небезпеки завдання значної шкоди довкіллю;

– протиправність кримінального правопорушення проти довкілля не «спростовується» наявністю дозволу компетентного органу держави-учасниці, за умови одержання останнього шляхом протиправної поведінки суб'єкта (шахрайства, корупції, вимагання чи примусу). Законність отримання дозволу не виключає кримінальних проваджень стосовно його володільця у випадку невиконання ним визначених дозволом зобов'язань. Як зауважують з цього приводу О. О. Дудоров та Д. В. Каменський, європейські парламентарії вирішили, що важливо мати механізм притягнення до кримінальної відповідальності за виняткових обставин, навіть якщо суб'єкт господарювання *de jure* дотримується умов адміністративного дозволу. Створюються підстави для запровадження автономного складу екологічного злочину, за яким кримінальна відповідальність більше не залежатиме від порушення адміністративних положень, регулятивних приписів і вимог дозволів, ліцензій і квот. Наприклад, формальне дотримання адміністративних положень (умов дозволу на викиди тощо) не виключатиме кримінальної відповідальності [1, с.317];

– вчинення кримінальних правопорушень проти довкілля у інтересах юридичних осіб, а, відтак, і можливість застосування до них заходів кримінально-правового характеру прийнятні лише у відношенні до юридичних осіб приватного права, не торкаючись держави, органів публічної влади під час здійснення ними владних повноважень, а також міжнародних міжурядових організацій;

– за загальним правилом, криміналізації підлягатимуть лише умисні форми поведінки, і, у окремих винятках, – діяння, вчинені з грубої необережності. У останньому випадку мова йде, зокрема, про діяння, що спричинило смерть людей або завдало серйозної шкоди їхньому здоров'ю; завдає чи створює високий ризик завдання значної шкоди довкіллю або яке з інших причин обґрунтовано буде вважати особливо шкідливим для довкілля. Причому тлумачення вказаних понять, як умислу, так і грубої необережності, Директива залишає у компетенційних можливостях національного права, з урахуванням відповідної практики Суду ЄС;

– кримінальні провадження щодо правопорушень проти довкілля не повинні розглядатися одноосібно та відірвано від існуючих криміногенних практик організованого злочинного промислу, корупції, відмивання коштів, кіберзлочинів та махінацій з документами, випадків активної підтримки з боку компетентних адміністрацій або посадових осіб [2].

Директива (ст.3) орієнтує держав-учасниць на закріплення таких видів кримінальних правопорушень, які пропонуються нами до аналізу в згрупованому вигляді та з використанням уже відомих національному кримінальному закону лексичних категорій:

- *забруднення, псування або зміна природних властивостей визначених елементів довкілля*: «(a) вивільнення, викид чи внесення значної кількості матеріалів чи речовин, енергії чи іонізувального випромінювання в повітря, ґрунт чи воду, що спричиняє або може спричинити смерть чи серйозну шкоду здоров'ю людини, або істотну шкоду для якості повітря, ґрунту чи води, або істотну шкоду для екосистеми, тварин чи рослин; (b) введення у обіг, із порушенням заборони чи іншої вимоги, спрямованої на охорону довкілля, продукту, використання якого в більших масштабах, а саме використання продукту декількома користувачами, незалежно від їх кількості, призводить до вивільнення, викиду чи внесення значної кількості матеріалів чи речовин, енергії чи іонізувального випромінювання в повітря, ґрунт чи воду та спричиняє або може спричинити смерть чи серйозну шкоду здоров'ю людини, або істотну шкоду для якості повітря, ґрунту чи води, або істотну шкоду для екосистеми, тварин чи рослин; (c) виготовлення, введення в обіг чи надання на ринку, експорт чи використання речовин, окремо або в складі сумішей чи виробів, зокрема використання їх у виготовленні виробів, якщо такі діяння спричиняють або можуть спричинити смерть чи серйозну шкоду здоров'ю людини, істотну шкоду для якості повітря, ґрунту чи води або істотну шкоду для екосистеми, тварин чи рослин. Причому вказані різновиди протиправної поведінки повинні бути обмеженими, забороненими чи суперечити положенням значної кількості бланкетного законодавства ЄС; (i) скидання з суден забруднювальних речовин, у будь-яку із визначених Директивою 2005/35/ЄС зон, що спричиняє чи може спричинити погіршення якості води або шкоду для морського середовища; (s) виробництво, введення в обіг, імпорт, експорт, використання чи викид озоноруйнівних речовин, окремо або у складі сумішей; або виробництво, введення в обіг, імпорт, експорт чи використання продуктів та обладнання та їх частин, які містять у складі озоноруйнівні речовини або функціонування яких залежить від таких речовин; (t) виробництво, введення в обіг, імпорт, експорт, використання чи викид фторованих парникових газів, окремо або в складі сумішей; або виробництво, введення в обіг, імпорт, експорт чи використання продуктів та обладнання і їх частин, які містять у складі фторовані парникові гази або функціонування яких залежить від таких газів; або введення в експлуатацію таких продуктів та обладнання»;

- *поводження з відходами, токсичними речовинами та сполуками, радіоактивними матеріалами, що порушує встановлені правила в частині охорони довкілля та здоров'я людини:* «(d) виготовлення, використання, зберігання, імпорт чи експорт ртуті, сполук ртуті, сумішей ртуті чи продуктів із додаванням ртуті, якщо такі діяння спричиняють або можуть спричинити смерть чи серйозну шкоду здоров'ю людини, істотну шкоду для якості повітря, ґрунту чи води або істотну шкоду для екосистеми, тварин чи рослин; (f) збирання, перевезення та переробка відходів, нагляд за такими операціями та подальший догляд за об'єктами видалення відходів, зокрема дії, виконувані дилером або брокером, якщо такі діяння стосуються небезпечних відходів або стосуються інших відходів, що спричиняють або можуть спричинити смерть чи серйозну шкоду здоров'ю людини, або істотну шкоду для якості повітря, ґрунту чи води, або істотну шкоду для екосистеми, тварин чи рослин; (g) перевезення відходів, якщо таке діяння стосується обсягів, якими неможливо нехтувати, незалежно від того, чи таке перевезення здійснюють одним рейсом чи декількома пов'язаними рейсами; (l) виготовлення, виробництво, оброблення, використання, тримання, зберігання, перевезення,

імпортування, експортування чи видалення радіоактивних матеріалів або радіоактивних речовин чи будь-яке поводження з ними та якщо такі діяння спричиняють або можуть спричинити смерть чи серйозну шкоду здоров'ю, істотну шкоду для якості повітря, ґрунту чи води або істотну шкоду для екосистеми, тварин чи рослин»;

- *незаконне заволодіння водними ресурсами:* «(m) забір поверхневих чи підземних вод, якщо такі діяння спричиняють або можуть спричинити істотну шкоду для екологічного статусу чи екологічного потенціалу масивів поверхневих вод або для кількісного статусу масивів підземних вод»;

- *незаконне заволодіння, знищення, обіг видів дикої фауни та флори; погіршення природної популяції видів дикої фауни:* «(n) вбивство, знищення, добування або збирання, володіння, продаж чи пропонування для продажу зразка чи зразків видів дикої фауни чи флори; (o) торгівля зразком чи зразками або їх частинами чи похідними від таких зразків видів дикої фауни чи флори, а також імпорт зразка чи зразків, їх частин чи похідних від таких зразків видів, крім випадків, коли такі діяння стосуються незначної кількості таких зразків; (r) ввезення на територію Союзу, введення в обіг, утримання, розведення, перевезення, використання, надання можливості розмноження, вирощування чи культивування, випускання в середовище чи поширення популяції інвазійних чужорідних видів, що викликають занепокоєння в Союзі, або обмін такими видами; (q) будь-яке діяння, що спричиняє погіршення стану оселища в межах охоронюваного об'єкта або створення неспокою для визначених видів тварин, якщо такі погіршення чи вплив є значними»;

- *введення у обіг (випуск) на європейський ринок товарів, споживання яких у ЄС вважається детермінатою екологічної шкоди:* (p) введення в обіг чи надання на ринку Союзу або експорт із ринку Союзу відповідних товарів чи відповідних продуктів із порушенням заборони, визначеної в статті 3 Регламенту (ЄС) 2023/1115, крім випадків, коли такі діяння стосуються незначних кількостей (згаданий регламент стосується забезпечення наявності на ринку Євросоюзу та експорту з Євросоюзу товарів та продукції, пов'язаних зі знелісненням та деградацією лісів. – *М. О.*)»;

- *провадження господарської діяльності, що порушує встановлені правила в частині охорони довкілля та здоров'я людини та загрожує ризиками чи реальним настанням промислових аварій, спричиненням значної екологічної та економічної шкоди:* «(e) реалізація проєктів без дозволу на їх реалізацію, якщо такі діяння спричиняють або можуть спричинити істотну шкоду для якості повітря чи ґрунту або для якості чи статусу води або істотну шкоду для екосистеми, тварин чи рослин; (h) рециклінг (утилізація. – *М. О.*) суден, якщо таке діяння не відповідає вимогам Регламенту (ЄС) № 1257/2013; (j) експлуатація чи закриття установки з небезпечною діяльністю або зберіганням чи використанням небезпечних речовин та сумішей, якщо вказана поведінка спричинила чи могла заподіяти смерть чи серйозну шкоду здоров'ю людини, істотну шкоду для якості повітря, ґрунту, води, екосистеми, тварин чи рослин; (k) будівництво, експлуатація та демонтаж установки, якщо такі діяння спричиняють або можуть спричинити смерть чи серйозну шкоду здоров'ю людини, істотну шкоду для якості повітря, ґрунту чи води або істотну шкоду для екосистеми, тварин чи рослин» [2].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дудоров О.О., Каменський Д.В. Директива Європейського Союзу про захист навколишнього середовища за допомогою кримінального права: огляд окремих новел. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*: Журнал. Серія Право. 2025. Вип. 19(31). С.311-326. DOI: https://doi.org/10.33098/2078-6670.2025.19.31.311-326

2. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2024/1203 від 11 квітня 2024 р. про захист довкілля за допомогою кримінального права та про заміну директив 2008/99/ЄС та 2009/123/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/9a3_001-24#Text (дата звернення: 23.09.2026).